

УДК 316.012:316.254

І. Д. Денисенко, д-р філос. наук, проф.
Харківський національний педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди

СУЧАСНА ТЕОРІЯ КОНФЛІКТУ: ПРОБЛЕМИ ЕКСПЛІКАЦІЇ, ДЕМАРКАЦІЇ, КЛАСИФІКАЦІЇ

У статті здійснюється спроба знайти підстави для систематизації найбільш відомих варіантів теоретичних конструкцій конфлікту, запропонованих західною соціологічною наукою. Для досягнення зазначеної мети автор звертається до аналізу публікацій провідних представників конфліктологічного напрямку сучасної соціологічної науки та відомих фахівців із методології науки.

Ключові слова: теорія, теорія конфлікту, парадигма, науково-дослідна програма.

Конфлікт як один з основних елементів соціальної реальності, що виступає безпосереднім джерелом і механізмом її змін, постійно, перебуває в центрі уваги закордонних і вітчизняних дослідників.

Наприклад, уже в трактаті "Політика" Аристотель у межах розвитку вчення про державу всебічно аналізує причини, наслідки розвитку та умови попередження виникнення афектів (внутрішніх індивідуальних хвилювань), зрад, заколотів і державних переворотів.

У цілому, варто помітити, що результати досліджень проблемного поля конфлікту (у різних формах його прояву – від державних переворотів до культурної травми) найбільш широко представлені в працях Р. Арона, К. Боулдінга, М. Вебера, Т. Гоббса, Р. Дарендорфа, К. Клаузавеца, Р. Коллінза, М. ван Кревельда, Н. Макіавеллі, К. Маркса, Ч. Міллса, К. Райта, А. Рапопорта, А. Тоффлера, А. Турена, П. Штомпки та інших.

Виходячи зі змісту публікацій із конфліктологічної проблематики, що з'явилися після 1992 р. на пострадянському просторі, серед яких домінують підручники та навчальні посібники (В. Андрєєва, А. Анцупова, О. Бандурки, О. Громової, А. Дмитрієва, В. Друзя, А. Здравомислова, Г. Козирєва, В. Кудрявцева, Г. Ложкіна, М. Пірен, В. Светлова, С. Соколова, А. Шипілова), а також з огляду на величезну кількість статей і матеріалів, виступів на наукових симпозиумах та науково-практичних конференціях, можна твердити, що основна мета звернень до результатів західних досліджень з проблем соціаль-

них сутичок має виключно прикладний характер – навчитися управляти конфліктами усіх рівнів.

Особливий інтерес для дослідників становить проблема побудови пошукуваної теорії, яка б адекватно інтерпретувала природу та механізми виникнення, розвитку та врегулювання конфлікту. Істотна відмінність теорії від інших форм раціонального мислення (судження, гіпотези, закону) полягає в тому, що вона дає зв'язне, цілісне уявлення про досліджуваний процес або елемент дійсності. Світова практика свідчить, що тільки систематизоване знання сприяє реальному розв'язанню соціальних проблем і саме в соціальних теоріях (серед яких особливе місце завдяки специфіці змісту і ступеня поширеності в соціальному просторі різних видів зіткнень займає теорія конфлікту) лежить ключ до розуміння соціальних процесів, пояснення конкретних явищ і фактів, визначення перспективи суспільного розвитку в цілому.

На початку 90-х рр. XX ст. відомий американський конфліктолог Р. Коллінз заявив, що "теорія конфлікту є загальним підходом до всієї царини соціології" [1, с. 82].

Відтак, аналіз запропонованих теоретичних репрезентацій досліджень конфлікту в західній соціологічній науці, дозволяє стверджувати, що для представників її конфліктологічного напрямку особливе методологічне значення має розгляд, насамперед, питань про структуру теорії конфлікту і реальних підстав для класифікації та наступної систематизації всіх її варіантів. Безумовно, мова не йде про обґрунтування умов побудови єдиної універсальної (загальної) теорії конфлікту. Як відомо, організована в 70-х рр. минулого століття в західному науковому співтоваристві дискусія з цього питання не привела ні до яких конкретних результатів. Акцент робиться на можливостях побудови певної конфліктологічної парадигми (в термінології Дж. Тьорнера або Р. Коллінза), здатної адекватно виконувати методологічну функцію соціологічного теоретизування.

Виходячи із цього, *мета статті* – знайти підстави для систематизації найбільш відомих варіантів теоретичних конструкцій конфлікту, запропонованих західною соціологічною наукою.

Для досягнення поставленої мети пропонується вирішити такі завдання:

- визначитися з критеріями, що відрізняють шукану теорію конфлікту від інших результатів його теоретичних репрезентацій;
- виділити із загальної маси теоретичних досліджень конфлікту варіанти, що відповідають критеріям його шуканої теорії;
- обґрунтувати критерії, що дозволяють об'єднати різні варіанти теорії конфлікту в певні концептуальні групи.

Що стосується проблеми визначення природи і структури наукової теорії в соціології, то варто погодитися з висновками П. Абелля – відомого в 70-х рр. XX ст. англійського дослідника у сфері соціального моделювання,

стосовно того, що теорія – результат певних логічних побудов, які інтерпретують окремі якості (властивості) досліджуваної реальності. У зв'язку із цим побудову теорії пропонується починати не безпосередньо з моделювання всієї соціальної реальності, а з обґрунтування "ієрархії наукової софістики, що надає дослідникам реальну можливість визначити складність процесу, на який вони повинні вийти через створення певних моделей" [2, р. 3]. Так звана "ієрархія наукової софістики" у контексті абеллівських міркувань складається з:

- одиниць аналізу (ними, наприклад, можуть виступати соціальні групи, окремі індивіди, соціальна дія);
- концепцій (типу: концепції групової згуртованості, міжгрупового конфлікту й внутрішньогрупового конфлікту);
- змінних (залежних змінних) (таких, наприклад, як ступінь групової згуртованості, рівень міжгрупового і внутрішньогрупового конфлікту);
- тверджень (залежних тверджень) (типу: посилення міжгрупового конфлікту веде до росту групової згуртованості);
- взаємозалежних тверджень (прикладом може служити припущення, що посилення міжгрупового конфлікту викликає ріст групової згуртованості, а ріст групової згуртованості веде до зменшення внутрішньогрупового конфлікту);
- аксіом [2, р. 4–7].

У контексті цих міркувань пропонується соціологічну теорію інтерпретувати як систему понять, взаємозалежних тверджень, моделей, що виконує функції опису, пояснення та прогнозування.

Виходячи із цього, в структурі соціологічної теорії пропонується виокремлювати як мінімум чотири елементи:

- центральний концепт, що адекватно інтерпретує певний елемент соціальної реальності;
- систему взаємозалежних положень (моделей), що впливають із розвитку певної теоретичної конструкції;
- показники/критерії, що описують простір/сегменти соціальної реальності, у межах яких ці положення виявляються значимими;
- твердження, які дозволяють формувати гіпотези щодо можливих взаємодій і змін у соціальній реальності.

При цьому слід підкреслити, що ціла низка західних дослідників, розглядаючи особливості формування теорії конфлікту, акцентують увагу також на тому моменті, що вона "постає, в першу чергу, з рефлексій над історичними зразками і над дослідженнями в галузі стратифікації та організації" [див. наприклад, 1, с. 85].

У контексті всього вищевикладеного теорію конфлікту пропонується розглядати як можливий варіант побудови певної теоретичної системи із

центральним поняттям "конфлікт" (або іншим терміном, який інтерпретує один з його видів), здатної не тільки всебічно охарактеризувати цей елемент соціальної реальності, але й з позиції результатів цього аналізу – дослідити (описати і спрогнозувати можливий розвиток) певну сукупність взаємодій елементів соціуму та сформованих ними структур.

Відтак, у всьому різноманітті теоретичних репрезентацій проблемного поля конфлікту, розроблених у дослідженнях представників західної соціальної науки, пропонується виділяти як варіанти його шуканої теорії такі теоретичні конструкції:

➤ "загальну теорію конфлікту" Дж. Бернард (Дж. Доугерті, Р. Пфалтцграффа, Дж. Рубіна, Д. Прютта та С. Кима) – концептуальну систему, що узагальнює емпіричний матеріал із проблем напруженості, конкуренції, конфлікту, накопичений у різних соціально-гуманітарних науках (від соціальної психології до семантичних галузей знань) у контексті модельного конструювання [3; 4];

➤ "теорію політичного конфлікту" Ч. Мілса – концептуальну систему, що узагальнює емпіричні дані про соціальну структуру і її динаміку в контексті розвитку положень концепції панівної еліти [5];

➤ "теорію міжнародного конфлікту" К. Райта (Р. Арона, М. ван Кревельда) – концептуальну систему, яка впорядковує емпіричний матеріал щодо конфліктів у сфері міжнародних відносин за допомогою засобів факторного аналізу в контексті обґрунтування міжнародного протистояння як головного, так званого "фундаментального" конфлікту суспільного розвитку [6; 7; 8];

➤ "теорію класів та класового конфлікту" Р. Дарендорфа – концептуальну систему, що характеризує класовий конфлікт як елемент соціальної реальності на засадах нової інтерпретації процесу стратифікації в капіталістичному суспільстві в контексті розвитку теорії примусу [9];

➤ "теорію групової динаміки та соціального конфлікту" Л. Козера – концептуальну систему, що описує і пояснює внутрішньогруповий і міжгруповий конфлікти в контексті обґрунтування зв'язку, який існує між характером питань, що становлять предмет суперечки, типом соціальної структури, сформованої в групі, у межах якої відбувається протистояння, і наслідками розвитку цих зіткнень [10];

➤ "системну теорію конфлікту" К. Боулдінга (А. Рапопорта) – концептуальну систему, що узагальнює дані про конфліктну поведінку в контексті розвитку положень теорії систем з активним використанням основних положень структуралізму і біхевіоризму [11; 12];

➤ "ігрову теорію конфлікту" Д. Льюса та Г. Райффи (Т. Сааті, Н. Говарда, К. Гіпеля) – концептуальну систему, що узагальнює дані про конфліктну поведінку в контексті розвитку положень теорії ігор і тверджень з економічної та соціально-психологічної теорій (щодо стратегічної інтер-

акції, раціональності соціальної дії, соціальної корисності взаємодії, соціально-психологічних засад гри й т. ін.) [13; 14];

➤ "теорію конфлікту в організації" Л. Понді (У. Мاستенбрука) – концептуальну систему, що узагальнює емпіричні дані про конфлікт в організації в контексті інтерпретації механізму його врегулювання як визначального механізму соціальних змін у суспільстві [15; 16];

➤ "хвильову теорію конфлікту/війни" Е. Тоффлера та Х. Тоффлер (С. Гантінгтона) – концептуальну систему, що узагальнює дані про так звану "суперборотьбу" (протистояння цивілізацій, сформованих Першою, Другою і Третьою хвилею соціально-демократичних перетворень) у контексті використання положень теорії хвиль соціального розвитку [17; 18];

➤ "інтегральну теорію конфлікту" Дж. Тьорнера (Р. Конелла, Р. Коллінза) – концептуальну систему, що відбиває основні властивості і закономірності розвитку конфлікту на засадах аналітичного поєднання визначальних положень різних концепцій конфліктологічної орієнтації макрорівня (Дж. Тьорнер) або тверджень теорій конфлікту макрорівня з конкретними моделями теоретичних побудов мікрорівня – І. Гоффмана, Г. Гарфінкеля, Дж. Міда та ін. (Р. Конелл, Р. Коллінз) [19; 20; 21].

Очевидно, що така розмаїтість запропонованих західною соціологічною наукою варіантів теорії конфлікту не дає можливості в повному обсязі використати її евристичний потенціал у пізнанні соціальної реальності. Змінити цю ситуацію на краще, на наш погляд, можливо, насамперед, з позиції визначення критеріїв, що дозволять об'єднати зазначені вище варіанти теорії конфлікту в певні концептуальні групи.

Аналіз сучасних публікацій, присвячених дослідженням проблемного поля сучасної теорії конфлікту, дозволяє виокремити кілька показників, запропонованих західними соціологами як підстави для класифікації її різних варіантів.

Найчастіше пропонується класифікувати сформовані в західній соціологічній науці варіанти сучасної теорії конфлікту на підставі визначення видів соціальних зіткнень, що виступають центральними концептами цих теоретичних побудов. Виходячи із цього, пропонується розглядати групи теорій: міжнародного конфлікту; політичного конфлікту; конфлікту в організації та загальної теорії конфлікту. Очевидно, що така систематизація не підсилює методологічні можливості сучасної теорії конфлікту, тому що сформовані групи теоретичних побудов не презентують загальну логіку дослідження конфлікту як одного з основних елементів соціальної реальності.

Досить поширеною в сучасних публікаціях, присвячених дослідженню проблем теорії конфлікту, є й пропозиція поєднувати її сформовані варіанти у дві великі групи: засновані на теоретичній спадщині К. Маркса (наприклад, теоретичні побудови Р. Дарендорфа, Ч. Р. Мілса та ін.) і на теоретичних розробках Г. Зіммеля (теоретичні розробки Л. Козера, Дж. Бернарда, У. Мاستен-

брука та ін.). Очевидно, що за умов такого підходу до систематизації теорій конфлікту не тільки декілька її варіантів опиняються поза межами цих концептуальних груп, але також не уточнюється взаємозв'язок між ними в загальній схемі дослідження проблемного поля конфлікту.

У контексті подальшого розгляду зазначеної проблеми конструктивним уявляється звернення до міркувань американського дослідника Р. Коллінза щодо історії формування теорії конфлікту в сучасній макроісторичній соціології [1] і угорсько-британського філософа та історика науки І. Лакатоса про розвиток "зрілих" теоретичних знань [22].

Згідно з коллінзівськими твердженнями, розвиток соціального знання в проблемному полі конфлікту може бути реконструйований за схемою: "аналіз різних форм стратифікації" (К. Маркс) – "аналіз різних форм організації" (М. Вебер) – "аналіз поведінки структур" (Р. Міхельс) – "розробка моделі організаційного конфлікту і на її засадах – власне теорії конфлікту" (Р. Дарендорф) – "застосування різних варіантів теорії конфлікту (парадигми) для пояснення всіх феноменів соціальної реальності" (Ч. Міллс, Д. Локвуд, Дж. Рекс) – "доповнення теорій макрорівня теорією мікрорівня (концепцією взаємодій повсякденного життя)" (Р. Коллінз). При цьому з міркувань дослідника випливає, що на певному етапі свого розвитку (модельного оформлення) теорія конфлікту перетворюється в парадигму й із цього моменту (у цьому випадку з кінця 50-х рр. ХХ ст., тобто з часу основних конфліктологічних публікацій Р. Дарендорфа [9]), поняття "конфліктна парадигма" виступає синонімом категорії "теорія конфлікту".

Слід підкреслити, що в цьому випадку Р. Коллінз пропонує інтерпретувати поняття "парадигма" (у відповідності до тверджень іншого американського представника теоретичної соціології – Дж. Тьорнера) як певний рівень у формуванні наукової теорії – безпосередня організація вирішення дослідницьких завдань, що пояснює природу і механізми нормативного регулювання соціальних дій у конкретній соціальній системі [19, с. 26–38].

В основі універсальної концепції розвитку теоретичного знання І. Лакатоса лежить ідея конкуруючих науково-дослідних програм. Науково-дослідна програма в його інтерпретації презентується одночасно і як результат, і як процес функціонування низки генетично зв'язаних теорій (тобто як таких, що сформувалися на основі однієї вихідної концептуальної моделі за допомогою послідовного додавання допоміжних гіпотез), раціональна єдність яких заснована на онтологічних і методологічних принципах, що визначають їхній розвиток. У її структурі пропонується виділяти "тверде ядро" (сукупність онтологічних, концептуальних і методологічних допущень, що зберігаються без змін у всіх теоріях програми), рухливий "запобіжний пояс" (сукупність допоміжних гіпотез, що охороняють ядро від застосування правила *modus tollens* і змінюються від теорії до теорії) і стратегії розвитку (позитивної й негативної евристики). Згідно з І. Лакатосом, "позитивну евристику" програми ста-

новлять методологічні правила, що визначають вибір проблем, напряму, послідовність і методи їх розв'язання; "негативну евристику" – постулати, що обмежують безліч можливих напрямів у дослідженні розглянутих питань. З позиції реалізації визначених стратегій у науково-дослідній програмі спостерігаються два етапи – прогресивний і регресивний. Прогрес програми, за І. Лакатосом, визначається насамперед ростом її прогностичного потенціалу, регрес – пояснювального [22, с. 79–88].

Очевидно, що виходячи з вищесказаного, всі запропоновані в західній соціальній науці варіанти теорії конфлікту можна систематизувати за допомогою аналітичної схеми розвитку знань І. Лакатоса в контексті їх класифікації, поділу на так звані "основні" (тобто ті, що містять у повному обсязі основні положення конфліктологічного підходу) і "допоміжні" (тобто ті, що розвивають ці положення в межах теоретичної інтерпретації окремих аспектів соціальної реальності, які виступають життєвим простором різних видів соціального протистояння) теоретичні конструкції.

Слід зазначити, що основні положення теорії конфлікту широко представлені в загальновідомих публікаціях Р. Дарендорфа, Дж. Тьорнера, Дж. Рекса, П. Коена, Р. Коллінза. Так, згідно з твердженнями останнього автора, до її засадничих тез належать такі: "1. Центральною рисою соціальної організації є стратифікація, різновиди і ступені нерівності груп та індивідів, їх домінування одне над одним. 2. Причини того, що відбувається в суспільстві, треба шукати тільки в інтересах груп та індивідів і, над усе, в інтересі утримання своїх домінуючих позицій або уникнення домінування інших. 3. Хто що виграє в цій боротьбі залежить не тільки від контрольованих різними клітками ресурсів, включаючи матеріальні ресурси для здійснення примусу і економічного обміну, але й також від ресурсів для суспільної організації і формування емоцій та ідей. 4. Соціальна зміна має своїм рушієм головним чином конфлікт, отже довгі періоди відносно стабільного домінування чергуються з інтенсивними і драматичними епізодами мобілізації груп" [1, с. 81–82].

Відповідно до висновків Дж. Рекса, основними положеннями конфліктологічного дискурсу виступають такі твердження: у соціальних системах розподіл ресурсів має певний пріоритет стосовно соціальної інтеграції; остання виступає результатом розв'язання різних видів конфліктів, що виникають у процесі розподілу так званих "засобів до життя" – матеріальних ресурсів, влади і вищих цінностей; соціальний устрій характеризується плюралістичністю існуючих у ньому групових інтересів, наявністю двох або більше протиборчих класів; соціальний порядок – усвідомлений результат ствердження влади певної групи (класу); цей клас здійснює контроль за розподілом матеріальних ресурсів і за допомогою системи вищих цінностей обґрунтовує легітимність свого панування; панівному класу не вдається постійно зберігати свій статус-кво на рівні легітимного визнання представни-

ками позиції підпорядкування; у результаті в соціальній системі спостерігаються соціальні зміни, яким властивий як еволюційний, так і революційний характер [23].

У публікаціях Дж. Тьорнера основні положення сучасної теорії конфлікту виводяться з робіт К. Маркса, називаються "інтелектуальним трампліном для конфліктної альтернативи соціологічного теоретизування" і обмежуються такими допущеннями:

1. Незважаючи на те, що соціальні відносини проявляють властивості систем, вони однак пронизані конфліктними інтересами.
2. Ця обставина свідчить про те, що соціальна система систематично породжує конфлікти.
3. Отже, конфлікт є неминучою і дуже поширеною властивістю соціальних систем.
4. Подібні конфлікти мають тенденцію проявлятися в полярній протилежності інтересів.
5. Конфлікти найчастіше відбуваються через обмеженість ресурсів, особливо влади.
6. Конфлікт – головне джерело зміни соціальних систем" [19, с.131].

Для Р. Дарендорфа основними припущеннями конфліктної теорії виступають такі тези:

1. Кожне суспільство в кожний момент часу зазнає змін: соціальні зміни відбуваються повсюдно.
2. Кожне суспільство в кожний момент часу відчуває соціальний конфлікт: соціальні конфлікти відбуваються повсюдно.
3. Кожний елемент суспільства вносить свій внесок у його зміни.
4. Кожне суспільство ґрунтується на тім, що одні його члени підкоряються іншим" [24, р. 174].

У книзі англійського дослідника П. Коена "Сучасна соціальна теорія" як основні твердження конфліктної теоретичної альтернативи розглядаються такі тези:

1. Елементи, що лежать у підвалинах соціального життя, – це інтереси.
2. Соціальне життя містить у собі спонукання й примус.
3. Суспільне життя неминуче пов'язане з розмежуванням.
4. Суспільне життя породжує протилежності, замкнутість, ворожість.
5. Суспільне життя породжує структурний конфлікт.
6. Соціальне життя породжує групові інтереси.
7. Соціальна диференціація породжує владу.
8. Соціальні системи дезінтегровані, їх постійно охоплюють "проти-річчя".
9. Соціальні системи прагнуть до змін" [25, р. 167].

Неважко помітити, що, незважаючи на різну кількість цих постулатів і розходження в їх формулюваннях, у цілому вони всі відбивають три основні моменти існування соціальної системи – формування її соціальної структури; обґрунтування механізмів суспільної інтеграції та соціальних змін.

Аналіз різних варіантів сучасної теорії конфлікту на предмет наявності в них перерахованих вище положень дозволяє стверджувати, що до першої групи теоретичних конструкцій ("основні" теорії) можна включити тільки теоретичні побудови Р. Дарендорфа, до групи "допоміжних" теорій – теоретичні розробки всіх інших дослідників соціального протистояння. Для процесу соціального пізнання це означає, що при аналізі будь-якого соціального процесу або соціального явища необхідно як методологічні засади використовувати основні положення саме теорії конфлікту Р. Дарендорфа, а потім, (якщо виникає необхідність) – підходи інших дослідників.

Очевидно, що наступним кроком у систематизації розроблених у західній соціологічній науці варіантів сучасної теорії конфлікту в контексті вибраної дослідницької процедури повинна виступити класифікація групи "допоміжних" теоретичних конструкцій на так звані "пояснюючі" і "розвиваючі" (у контексті глосарія І. Лакатоса) концепції.

1. Коллінз Р. Теорія конфлікту в сучасній макроісторичній соціології / Р.Коллінз // Філософська і соціол. думка. – 1993. – С. 81–98.
2. Abell P. Model Building in Sociology / P.Abell. – L. : Weidenfeld & Nicolson, 1971. – 253 p.
3. Dougherty J. Contending Theories of International Relations / J.Dougherty, R.Pfaltzgraff. – N.-Y. : Harper & Row, 1971. – 348 p.
4. Rubin J.Z. Social Conflict: Escalation, Stalemate and Settlement / J.Z.Rubin, D.G.Pruitt, S.A.Kim. – N.-Y. : McGraw-Hill, 1998. – 368 p.
5. Миллс Ч.Р. Властвующая элита : пер. с англ. / Ч.Р.Миллс. – М. : Изд-во иностр. лит., 1959. – 543 с.
6. Wright Q. The Escalation of International Conflict / Q.Wright // The Journal of Conflict Resolution. – 1965. – Vol. IX, No. 4. – P. 435–445.
7. Арон Р. Мир і війна між націями : пер. з фр. / Р.Арон. – К. : МП "Юніверс", 2000. – 687 с.
8. Кревельд М. ван. Трансформация войны : пер. с англ. / М. ван Кревельд. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 344 с.
9. Dahrendorf R. Class and Class Conflict in Industrial Society / R.Dahrendorf. – Stanford, California : Stanford University Press, 1965. – 350 p.
10. Козер Л. Функции социального конфликта : пер. с англ / Л.Козер. – М. : Идея-Пресс, Дом интеллектуал. кн., 2000. – 208 с.
11. Boulding K. Conflict and Defence. A General Theory / K.Boulding. – N.-Y. : Harper & Row, 1962. – 349 p.

12. *Rapoport A. Mathematical Models in the Social and Behavioral Sciences / A.Rapoport.* – N.-Y. : John Wiley & Sons, 1983. – 507 p.
13. *Льюс Д.* Игры и решения: Введение и критический обзор : пер. с англ. / Д.Льюс, Г.Райфа. – М. : Изд-во иностр. лит., 1961. – 644 с.
14. *Саати Т.Л.* Математические модели конфликтных ситуаций : пер. с англ. / Т.Л.Саати. – М. : Совет. радио, 1977. – 306 с.
15. *Pondy L.R. Organizational Conflict: Concepts and Models / L.R.Pondy // Administrative Science Quarterly.* – 1967. – Vol. 12. – P. 296–320.
16. *Мастенбрук У.* Управление конфликтными ситуациями и развитие организации / У.Мастенбрук ; [пер. с англ.]. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 256 с.
17. *Тоффлер Э.* Война и антивоина. Что такое война и как с ней бороться. Как выжить на рассвете XXI века : пер. с англ. / Э.Тоффлер, Х.Тоффлер. – М. : АСТ : Транзиткнига, 2005. – 412 с.
18. *Хантингтон С.* Столкновение цивилизаций : пер. с англ. / С.Хантингтон. – М. : ООО "Издательство АСТ", 2003. – 603 с.
19. *Тернер Дж.* Структура социологической теории / Дж.Тернер ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1985. – 472 с.
20. *Connell R.W. Ruling Class, Ruling Culture: Studies of Conflict, Power and Hegemony in Australian Life / R.W.CConnell.* – Cambridge : Cambridge University Press, 1977. – 250 p.
21. *Collins R. Conflict Sociology: Toward an Explanatory Science / R.Collins.* – New York : Academic Press, 1975. – 271 p.
22. *Лакатос И.* Фальсификация и методология научно-исследовательских программ : пер. с англ. / И.Лакатос. – М. : Медиум, 1995. – 235 с.
23. *Rex J. Key Problems of Sociological Theory / J.Rex.* – L. : Routledge & Kegan Paul, 1961. – 260 p.
24. *Dahrendorf R. Toward a Theory of Social Conflict / R.Dahrendorf // Journal of Conflict Resolution.* – 1958. – Vol. 2, № 6. – P. 170–183.
25. *Cohen P.S. Modern Social Theory / P.Cohen.* – L. : Heinemann Educational Books, 1968. – 295 p.

Транслітерований список джерел

1. *Collins R. Teoriia konfliktu v suchasni makroistorychnii sotsiologii / Randall Collins // Filosofska i sotsiol. dumka.* – 1993. – S. 81–98. [in Ukrainian]
2. *Abell P. Model Building in Sociology / P. Abell.* – L. : Weidenfeld & Nicolson, 1971. – 253 p.
3. *Dougherty J. Contending Theories of International Relations / J. Dougherty, R. Pfaltzgraff.* – N.-Y. : Harper & Row, 1971. – 348 p. [in English]
4. *Rubin J. Z. Social Conflict: Escalation, Stalemate and Settlement / J. Z Rubin, D. G. Pruitt, S. A. Kim.* – N.-Y. : McGraw-Hill, 1998. – 368 p. [in English]
5. *Mills Ch. W. Vlastvuyushchaya elita : per. s angl. / Charles Wright Mills.* – М. : Izd-vo inostr. lit., 1959. – 543 s. [in Russian]

6. *Wright Q.* The Escalation of International Conflict / Q. Wright // The Journal of Conflict Resolution. – 1965. – Vol. IX, No. 4. – P. 435–445. [in English]
7. *Aron R.* Myr i viina mizh natsiiamy : per. z fr. / Raymond Aron. – K. : MP "Iunivers", 2000. – 687 c. [in Ukrainian]
8. *Crevelde M. van.* Transformatsiya voyny : per. s angl. / Martin van Crevelde. – M. : Al'pina Biznes Buks, 2005. – 344 s. [in Russian]
9. *Dahrendorf R.* Class and Class Conflict in Industrial Society / R. Dahrendorf. – Stanford, California : Stanford University Press, 1965. – 350 p. [in English]
10. *Coser L. A.* Funktsii sotsial'nogo konflikta : per. s angl / Lewis Alfred Coser – M. : Ideya-Press, Dom intelektual. kn., 2000. – 208 s. [in Russian]
11. *Boulding K.* Conflict and Defence. A General Theory / K. Boulding. – N.-Y. : Harper & Row, 1962. – 349 p. [in English]
12. *Rapoport A.* Mathematical Models in the Social and Behavioral Sciences / A. Rapoport. – N.-Y. : John Wiley & Sons, 1983. – 507 p. [in English]
13. *Luce D.* Iгры i resheniya: Vvedenie i kriticheskii obzor : per. s angl. / Luce D., H. Raiffa ; [–M. : Izd-tvo inostr. lit., 1961. – 644 s. [in Russian]
14. *Saaty Th. L.* Matematicheskie modeli konfliktnykh situatsii : per. s angl. / Th. L. Saaty – M. : Sovet. radio, 1977. – 306 s. [in Russian]
15. *Pondy L. R.* Organizational Conflict: Concepts and Models / L. R. Pondy // Administrative Science Quarterly. – 1967. – Vol. 12. – P. 296–320.
16. *Mastenbroek W.* Upravlenie konfliktnymi situatsiyami i razvitie organizatsii / Willem F. G. Mastenbroek ; [per. s angl.]. – M. : INFRA–M , 1996. – 256 s. [in Russian]
17. *Toffler A.* Voyna i antivoyna. Chto takoe voyna i kak s nei borot'sya. Kak vyzhit' na rassvete KhKhI veka : per. s angl. / A. Toffler, H. Toffler. – M. : AST: Tranzitkniga, 2005. – 412 s. [in Russian]
18. *Huntington S.Ph.* Stolknovenie tsivilizatsii : per. s angl. / S.Ph. Huntington – M. : OOO "Izdatel'stvo AST", 2003. – 603 s. [in Russian]
19. *Turner J.* Struktura sotsiologicheskoi teorii / J. Turner ; [per. s angl.]. – M. : Progress. – 1985. – 472 s. [in Russian]
20. *Connell R. W.* Ruling Class, Ruling Culture: Studies of Conflict, Power and Hegemony in Australian Life / R. W. Connell. – Cambridge : Cambridge University Press, 1977. – 250 p. [in English]
21. *Collins R.* Conflict Sociology: Toward an Explanatory Science / R. Collins. – New York : Academic Press, 1975. – 271 p. [in English]
22. *Lakatos I.* Fal'sifikatsiya i metodologiya nauchno-issledovatel'skikh programm : per. s angl. / I. Lakatos – M. : "Medium", 1995. – 235 s. [in Russian]
23. *Rex J.* Key Problems of Sociological Theory / J. Rex. – L. : Routledge & Kegan Paul, 1961. – 260 p. [in English]
24. *Dahrendorf R.* Toward a Theory of Social Conflict / R. Dahrendorf // Journal of Conflict Resolution. – 1958. – Vol. 2, № 6. – P. 170–183. [in English]

25. *Cohen P.S. Modern Social Theory / P. Cohen. – L. : Heinemann Educational Books, 1968. – 295 p. [in English]*

Отримано 02.08.13

И. Д. Денисенко, д-р филос. наук, проф.

СОВРЕМЕННАЯ ТЕОРИЯ КОНФЛИКТА: ПРОБЛЕМЫ
ЭКСПЛИКАЦИИ, ДЕМАРКАЦИИ, КЛАССИФИКАЦИИ

В статье делается попытка найти основания для систематизации наиболее известных вариантов теоретических конструкций конфликта, предложенных западной социологической наукой. Для достижения этой цели автор обращается к анализу публикаций ведущих представителей конфликтологического направления современной социологической науки и известных специалистов по методологии науки.

Ключевые слова: теория, теория конфликта, парадигма, научно-исследовательская программа.

I. D. Denisenko, Doctor of Philosophy, professor

MODERN CONFLICT THEORY: CHALLENGES, EXPLICATION,
DEMARCATON, CLASSIFICATION

This article is an attempt to find a basis for the systematization of the most famous variants of theoretical constructs of the conflict proposed by Western social science. To achieve this goal, the author refers to the analysis of the publications of the leading representatives of conflictological direction of modern social science and known experts in the methodology of science.

Keywords: theory, conflict theory, paradigm, scientific and research program.